

Kryterium godnościowe w ochronie pokrzywdzonych przemocą seksualną w dzieciństwie – kilka uwag na kanwie instytucji przedawnienia

Joanna Helios , Wioletta Jedlecka

Uniwersytet Wrocławski

Godność osobista czy poczucie godności stają się istotne w szczególności wtedy, gdy człowiek znajduje się w sytuacji zagrożenia, w obliczu przemocy, strachu, ubezwłasnowolnienia, traktowania jako przedmiot lub środek. Godność jest najłatwiej rozpoznawana wówczas, gdy jest zagrożona jako wartość w różnych sytuacjach społecznych. Celem niniejszego szkicu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy godność może stanowić kryterium ochrony osób, które w dzieciństwie były ofiarami przemocy seksualnej? W związku z tym autorki wskazują na: (a) pojęcie godności, zwracając uwagę na to, że termin godność występuje w wielu znaczeniach; (b) naruszenie godności dziecka jako skutek stosowania przemocy seksualnej; (c) instytucję przedawnienia w prawie karnym, z odniesieniem do argumentów podnoszonych w debacie społecznej i legislacyjnej odnośnie do wypełnienia obowiązku dostosowania przepisów Kodeksu karnego do konwencji stambulskiej w celu zapewnienia zgodności ze standardami konwencyjnymi w zakresie terminów przedawnienia przestępstw popełnionych na szkodę małoletnich, co wymaga wprowadzenia nowego typu przestępstw.

SŁOWA KLUCZOWE:

GODNOŚĆ, PRZEMOC SEKSUALNA, PRZEDAWNIEŃ, KONWENCJA STAMBULSKA

Godność osobista czy poczucie godności stają się istotne w szczególności wtedy, gdy człowiek znajduje się w sytuacji zagrożenia, w obliczu przemocy, strachu, ubezwłasnowolnienia, traktowania jako przedmiot lub środek. Godność jest najłatwiej rozpoznawana wówczas, gdy jest zagrożona jako wartość, w różnych sytuacjach społecznych.

Celem niniejszego szkicu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy godność może stanowić kryterium ochrony osób, które w dzieciństwie były ofiarami przemocy seksualnej? W związku z powyższym w artykule wskazano na:

1. Pojęcie godności, zwracając uwagę na to, że termin ten występuje w wielu znaczeniach. Można mówić o godności człowieka w ogóle, godności osoby ludzkiej, walce o godność ludzką itd. Mamy wówczas na myśli uniwersalny sens pojęcia godności ludzkiej. Jest ona synonimem godności przyrodzonej i człowieczeństwa.
2. Naruszenie godności dziecka jako skutek stosowania przemocy seksualnej.
3. Instytucję przedawnienia w prawie karnym, z odniesieniem do argumentów podnoszonych w debacie społecznej i legislacyjnej odnośnie do wypełnienia obowiązku dostosowania przepisów Kodeksu karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 i 1726; kk) do konwencji stambulskiej – w celu zapewnienia zgodności ze standardami konwencyjnymi w zakresie terminów przedawnienia przestępstw popełnionych na szkodę małoletnich, co wymaga wprowadzenia nowego typu przestępstw. Zgodnie z konwencją stambulską ukształtowanie okresu przedawnienia jest możliwe dopiero po uprzednim stwierdzeniu, że w kk są penalizowane czyny zabronione odpowiadające w pełni przestępstwom przymusowych małżeństw, okaleczenia żeńskich narządów płciowych, przymusowej aborcji i sterylizacji. Przestępstwa wobec małoletnich, zwłaszcza te na tle przemocy seksualnej, ulegały do tej pory przedawnieniu zanim osoba małoletnia poradzi sobie z traumą, której źródło tkwi w przemocy.

Godność w dyskursie o przemocy

Słowo godność (*dignity*) pochodzi od łacińskiego *dignus*, co oznacza wart uszanowania i czci, zobowiązany do szacunku dużej wagi. W mowie potocznej słowo godność najczęściej jest używane w stosunku do ludzi. Biblia odnosi to słowo do innych szczególnych osób lub duchowych substancji, tzn. istot zdolnych do rozumowania i dokonywania wyborów, jak Bóg i aniołowie (Novak, 1998). Godność jest związana z człowieczeństwem. O gatunkowym wyróżnieniu człowieka w świecie bytów decydują jego rozum i wolna wola, a także poczucie własnej tożsamości. Są to właściwości przyrodzone, chociaż poszczególne jednostki są nimi obdarzone

w różnym stopniu. W sensie deskryptywno-historycznym człowieczeństwo jest zmienne, podlega bowiem stałemu rozwojowi. Każde nowe pokolenie dziedziczy powiększony dorobek cywilizacyjny i kulturowy. W sensie normatywno-aktualnym człowieczeństwa niestopniowalność godności polega na zapewnieniu jej człowiekowi niezależnie od jego rasy, narodowości, wieku czy zasług. Osoba sama w sobie jest wartością. Wobec tego przysługuje jej elementarny szacunek i prawo do życia w ludzkich warunkach. Poszanowanie godności ludzkiej w znaczeniu podstawowym nie wymaga godzenia się z czynami niemoralnymi (Banajski, 1998).

Generalnie można mówić o dwóch podejściach do terminu godność. Pierwsze z nich zostało zapoczątkowane przez Pico delle Mirandollę w *Traktacie o godności*. Wedle tego poglądu każdemu człowiekowi przysługuje godność niezależnie od tego, co by uczynił. Godność w tej postaci jest tworem boskim. Na tej właśnie konstrukcji opierają się wszelkie konwencje uniwersalne, które dotyczą praw człowieka. Owe prawa nie są połączone z jakimikolwiek obowiązkami. Przysługują one jednostce ludzkiej w sposób przyrodzony. Postępując się terminologią scholastyczną, można stwierdzić, że w tym ujęciu godność ludzka jest atrybutem istoty ludzkiej, czyli iż przysługuje ona istocie ludzkiej w sposób nieodłączny. Z kolei w drugim ujęciu zakłada się, że godność nie jest atrybutem, lecz akcydensem. Chodzi o to, że może ona, ale nie musi przysługiwać człowiekowi. Godność ludzka jest czymś, co człowiek zdobywa lub traci w zależności od zajmowanej postawy, hierarchii wartości oraz kształtu i kierunku działania. Godność w sensie atrybutu przysługuje wszystkim ludziom i to w sposób jednakowy, niestopniowalny. Godność jako akcydens zależy natomiast od człowieka i jest w tym sensie stopniowalna (Jankowski, 1982).

Pojęcie godności może być rozpatrywane statycznie i dynamicznie. Wielu reprezentantów myśli katolickiej pojmuje godność ludzką dynamicznie, łącząc ją z działaniem. Twierdzą oni, że nie należy umniejszać życia ludzkiego doczesnego, bo jest nim to, co człowiek czyni i czym jest. Generalnie dynamiczne określenie godności polega na tym, że godność osobowa człowieka to przede wszystkim wyniesienie do czegoś. Tak rozumiana godność jest przede wszystkim uczestnictwem, dążeniem do przekroczenia siebie, rodzi nakaz doskonalenia. Dynamiczne określenie godności wskazuje na otwartość człowieka do czegoś, na możliwości rozwoju, doskonalenia się bytu osobowego człowieka przez uczestnictwo osobowe. Statyczne natomiast określenie godności oznacza wyniesienie człowieka od czegoś, oddzielenie od rzeczy, spraw, bytów, wartości, które pozostają niżej, są podporządkowane człowiekowi (Piliś, 1989).

Termin godność można rozpatrywać również jako wyraz mocy. W tym kontekście nie należy utożsamiać słowa moc z przemocą. Wszakże polskie słowo *moc* (podobnie

jak angielskie – *power*) kojarzy się z dominacją lub potencją (*ability*). Związek godności z mocą w sensie potencji potwierdza używanie słowa godny w połączeniu z *czego*, np. „oto człowiek godny najwyższego stanowiska”. Godność należy rozumieć jako zdatność. Każda zdatność rozszerza moc człowieka. W przekonaniu Hobbesa: „Godność jest rzeczą różną od wartości człowieka i również od jego zasług; polega na szczególnej mocy czy zdolności do tego, czego dany człowiek ma być godny”. Posuszeństwo okazywane komuś przez człowieka dorosłego i posunięte aż do rezygnacji z własnego rozeznania pomniejsza ludzką godność. Człowiecza moc doznaje tu wyraźnego ograniczenia (Ossowska, 1970).

Większość definicji godności jest skonstruowana w ten sposób, że uznaje za podstawę psychologiczne przeżycie, np. świadomość godności. Jednocześnie definicje odwołują się do czynników społeczno-moralnych (wymóg szacunku) lub tylko moralnych (uniwersalne wartości), które neutralizują subiektywistyczną wymowę godności i nadają jej właściwy, a zarazem umoralniający sens (Środa, 1993).

Godność jest wartością, która przysługuje bez wyjątku wszystkim ludziom, nie ma na nią ceny, nie może być wymieniona na żadne inne dobro i jest niestopniowalna. Każdemu człowiekowi przysługuje swoiste dostojeństwo, cześć, honor, dobre imię, a więc godność, z tej prostej racji, że jest istotą ludzką. Tak rozumiana godność jest wartością samoistną, absolutną i nie zrelatywizowaną do innych wartości (walorów, dóbr czy cnót). Nie ma więc godność waloru pochodnego, zakładającego istnienie jakichś innych walorów. Chociaż w piśmiennictwie można znaleźć inne ujęcie godności, rozumianej jako dobro moralne, która ma walor pochodny: oceniamy w ten sposób tych, co z innych względów zasługują na szacunek i sami są tego świadomi i dokładają starań, by być takimi oraz by ich traktowano wedle należnej im miary szacunku (Kotarbiński, 1987). Pojęcie godności, które konstytuuje całą problematykę prawa natury i praw człowieka, często jest utożsamiane z ogółem cech i wartości moralnych stanowiących bezwzględną, wewnętrzną wartość człowieka. Ponieważ godność człowieka w takim ujęciu wypływa z jego istoty, z którą jest nieodłącznie związana, wobec tego nie można jej zabrać ani ograniczyć za pomocą żadnych środków zewnętrznych. Z godności wypływają wszystkie inne prawa człowieka. Godność i prawa człowieka stanowią tarczę przeciwko onnipotencji państwa (Kojder, 1995).

Niemożliwość jasnego sformułowania definicji godności jest zasadniczym problemem na gruncie prawa, filozofii oraz etyki, ponieważ wiele wnioskowań, które się do niej odwołują, mogą zostać uznane za entymematyczne (Arystoteles, 1988; Bronk, 2010). Mimo wątpliwości pojęciowych uznają się jednak godność ludzką *in extenso* jako prawo przyrodzone, powszechne, niezbywalne oraz nienaruszalne, co jest istotnym punktem wyjścia współczesnych porządków prawnych, ponieważ

dopiero refleksja nad godnością i jej relacją odnośnie do innych zagadnień prawnych umożliwia aprioryczne uporządkowanie aksjologiczne wszystkich pojęć i kodyfikacji w obrębie danego systemu prawnego, przez co możemy mówić o funkcjonalności systemowej tego zagadnienia. Perspektywa godnościowa przez wiele lat sprowadzała się w filozofii do problemu teoretycznego, który był rozważany przez wzgląd na osadzenie pewnego nurtu światopoglądowego w danym systemie aksjologicznym, jednak nigdy ludzka godność (poza myślicielami z kręgu religijnego) nie wyznaczała wiodących kierunków w kształtowaniu filozofii prawa ani prawa jako takiego. Zmianę takiego stanu rzeczy przyniosły doświadczenia XX w. i następujące już od połowy XIX w. powszechne przemiany polityczno-społeczne, co przekształciło się w transformację czy całkowitą reorganizację systemów prawnych (Krzywdziński, 2022). Rozważania nad konstytucyjną czy prawnomiędzynarodową koncepcją godności odwołują się do kantowskiej filozofii człowieka. Nie są oczywiście wyrazem pełnej recepcji tez sformułowanych przez Kanta, ale nawiązują do ich przewodniej myśli, która głosi, że każdego należy traktować jako cel sam w sobie, a nie jako środek do celu, dlatego iż każdy wyposażony jest w zdolność do stanowienia własnego prawa moralnego i działania wedle jego nakazów. Autonomia moralna podmiotu jest podstawą godności (Błachut, 2005). Jak pisał Kant, „wszystko ma albo cenę albo godność. To, co ma cenę, można zastąpić także przez coś innego, jako jego równoważnik, co zaś wszelką cenę przewyższa, a więc nie dopuszcza żadnego równoważnika, posiada godność” (2001, s. 51). Przy takiej interpretacji godności za niedopuszczalne uznawane są zachowania, które prowadzą do instrumentalnego, czyli przedmiotowego, traktowania człowieka i które zakładają zwykle hierarchizację wartości różnych osób. W świetle prawa konstytucyjnego obowiązek poszanowania godności oznacza przede wszystkim powstrzymanie się od działań, które naruszają godność, zaś obowiązek ochrony oznacza nakaz podjęcia działań (głównie w dziedzinie stanowienia prawa) zapobiegających naruszeniom godności oraz gwarantujących środki ochronne w przypadku naruszenia godności (Wojtyczek, 2001). Godność zakorzeniona jest w „entelechii idealnego człowieczeństwa. Godność osoby ludzkiej stanowi jakość ontologiczną i konstytutywną cechę jestestwa” (Wojciechowski, 2009, s. 98). Również etyka społeczna (polityczna) opiera się na określonych założeniach normatywnych wynikających z przekonania, że należy szanować godność osoby ludzkiej (Wojewoda, 2021).

Co ciekawe, to prawnicy jako pierwsi zaczęli odwoływać się do pojęcia godności osoby ludzkiej przy zagadnieniach podmiotowości, odpowiedzialności prawnej, ochronie dóbr osobistych i pojęciu winy. Nie da się zarazem idei osoby ludzkiej i jej swoistej godności właściwej prawu sprowadzić do żadnego ze stanowisk

filozoficznych. Wszystkie tradycje filozoficznoprawne mimo dzielących je różnic uznają ideę osoby jako istoty wolnej i racjonalnej, a przez to obdarzonej swoistą godnością wyróżniającą ją ze świata rzeczy, za podstawę porządku prawnego. Godność człowieka jako osoby polega więc na jego zdolności rozumnego, wolnego i moralnego działania. Stanowiska te różnią się jednak, jeśli chodzi o wskazanie najważniejszego elementu godności człowieka, a także w kwestii, w jaki sposób prawo powinno służyć człowiekowi, aby umożliwić mu jak najpełniejszy rozwój jego osobowości, a tym samym ochronę jego godności. Powszechnie uznaje się, że podstawową wartością, na której opierają się prawa człowieka, jest właśnie przedmiotowa godność człowieka. Godność ugruntowuje traktowanie wszystkich ludzi jako równych i wolnych, co wystarcza do formułowania podstawowych, uniwersalnych praw człowieka, opierających się właśnie na tych wartościach. Wielość współcześnie obowiązujących praw człowieka skłania do systematyzowania ich w oparciu na różnorodnych kryteriach. Najpowszechniejszym jest podział na generacje, wywodzące się z ich genezy historycznej, lub na rodziny, odznaczające się pewną specyfiką treściową i kwalifikujące prawa do określonej sfery życia społecznego. Inne kryteria wyodrębniają prawa podstawowe, fundamentalne i inne, prawa niederogowalne i derogowalne, prawa obowiązujące i programowe. Należy jednak podkreślić, że podziały te mają walor głównie porządkujący, coraz trudniej bowiem jest owe prawa nie tylko ściśle zakwalifikować, ale także wyizolować od innych. Dlatego coraz większe uznanie budzi obecnie podejście integralne, które uznaje jedność wszystkich praw i ich wzajemną współzależność. W pewnym uproszczeniu według wskazanej koncepcji zachowanie szacunku dla godności ludzkiej, stanowiące uzasadnienie wszystkich praw człowieka, możliwe jest jedynie wtedy, gdy osoba nie tylko nie musi się obawiać zagrożeń swojego życia i wolności, ale również gdy jakość tego życia odpowiada pewnym standardom ekonomicznym i toczy się w sprzyjających dla niej warunkach społecznych (Jedlecka, 2013). Godność człowieka jako podstawowa kategoria uzyskała powszechne uznanie w umowach międzynarodowych po II wojnie światowej. Proklamacja tej zasady stała się odpowiedzią na zniewolenie człowieka, jakiego doświadczyła ludzkość ze strony reżimów totalitarnych (Zajadło, 1989). Godność człowieka jest centralną wartością każdego demokratycznego systemu prawnego. Na poziomie krajowym zostało to wyrażone w ustawie zasadniczej. Konstytucja RP w art. 30 stwierdza, że „przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela; jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych” (Dz.U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483). Dodatkowo preambuła Konstytucji wzywa wszystkich, aby stosując ten akt, „czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka”.

Nawiązania do godności otwierają również najważniejsze akty międzynarodowe – art. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (uchwalonej w Paryżu 10 grudnia 1948 r.) wskazuje, że wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swojej godności i swoich praw, a preambuły Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. z 1977 r. Nr 38 poz. 167) oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (Dz.U. 1977 r. Nr 38 poz. 169) uznają, iż przyrodzona godność oraz równe i niezbywalne prawa wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowią podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie. Także Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U. UE C 202 z 2016 r.) zawiera liczne odniesienia do tej wartości, a jej art. 1 stanowi, że godność człowieka jest nienaruszalna, musi być szanowana i chroniona. Pozostałe przepisy tego rozdziału (Tytuł I; Godność) wymieniają natomiast inne uprawnienia ściśle z nią związane (ochronę życia, integralność fizyczną i psychiczną oraz zakaz maltretowania; Brzozowski i in., 2021). Owo pojęcie godności – w ujęciu Konstytucji RP i oraz aktów prawa międzynarodowego i unijnego – należy rozumieć i interpretować w ten sam sposób w odniesieniu do dzieci, w tym dzieci niepełnosprawnych, chorych (Dangel, 2006), także tych, które są lub były w dzieciństwie osobami doświadczającymi przemocy domowej. Sama Ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2021 poz. 1249) stanowi (art. 2 pkt 2), że przemoc w rodzinie to:

jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienie i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. (Wojakowska i Parada, 2019, s.100)

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że problematyka ludzkiej godności jest poruszana w szczególności, gdy mamy do czynienia z wyraźnym zagrożeniem przemocą. Przy czym współczesne rozchwianie aksjologiczne manifestuje się m.in. wzrostem patologii społecznej, sygnalizuje brak rewerencji dla osoby ludzkiej i sprzeniewierzenie się podstawowej normie moralnej, czyli właśnie poszanowaniu godności człowieka. Kryteriami zaś poczucia godności i uznania godności innych są traktowanie człowieka jako podmiotu, zgodność własnego postępowania z systemem wartości oraz satysfakcja z realizowania dobra (Urbanik, 2011). W znaczeniu społecznym godność ludzka jest odnoszona do warunków oraz sytuacji, w jakich człowiek żyje i działa. Jedne z tych warunków dają człowiekowi szansę optymalnego rozwoju, a inne – z kolei przyczyniają się do pomniejszenia jego godności, niekiedy nawet

do zniewolenia człowieka, do rezygnacji z uznawanych wartości dla innych mniej istotnych, wreszcie do totalnej wręcz demoralizacji, która pozbawia możliwości realizacji właściwych potrzeb ludzkich. Godność osobista czy poczucie godności dociera do nas w szczególności wtedy, gdy znajdujemy się w sytuacji zagrożenia, w obliczu przemocy, strachu, ubezwłasnowolnienia, traktowania jako przedmiot lub środek. Godność jest więc najłatwiej rozpoznawana wówczas, gdy jest zagrożona jako wartość w różnych sytuacjach społecznych (Mariański, 2016). Wszystkie rodzaje przemocy domowej (fizyczna, psychiczna, seksualna, ekonomiczna i zaniedbanie) i instytucjonalnej są dotkliwe w skutkach. Przemoc psychiczna jest związana w sposób ścisły z każdą inną formą przemocy, w tym seksualną, stanowiąc zagrożenie dla godności, poczucia wartości i mocy sprawczej człowieka, który jest poddawany różnorodnym aktom przemocy (Kowalczyk i Łącka, 2011). Przedmiotem przemocy jest redukcja innej osoby, a nie dóbr, które do niej należą. Redukcja osoby zaś przejawia się najwyraźniej i w sposób pozytywny na ataku na jej godność. Źródłem najsilniejszego oporu, jaki człowiek może stawić cudzej mocy, jest godność. Pojęcie godności niesie bardzo różne treści w zależności od kultury i systemu etycznego. Kultura Zachodu jest dziedzicem tradycji wywodzącej się ze starożytnej filozofii praktycznej (przede wszystkim ze stoicyzmu), w której podkreślano tę właśnie ochronną funkcję godności – miała ona stanowić wewnętrzny bastion i pozostawać we władzy osoby nawet wówczas, gdy moc innych naruszała jej istotne dobra. Z takim określeniem godności wiąże się podobny problem jak z definicją krzywdy, oczywiście w odniesieniu do przemocy. Nazwa godność jawi się tu tylko jako swego rodzaju etykieta nierozwiązanego problemu, gdyż na pytanie: „Czy istnieje możliwość oporu, kiedy własna moc musi ustąpić przed inną?”, pozwala na sformułowanie odpowiedzi: „Tak, istnieje. Daje ją godność”. Pojęcie godności nie ma tu jednak innej treści ani innego, niezależnego źródła wiarygodności niż owa możliwość oporu. Nie jest więc rozwiązaniem problemu, a tylko jego tautologicznym przekształceniem. Gdyby udało się pozytywnie ugruntować pojęcie godności, to również zdolność i skłonność człowieka do przemocy byłaby bardziej zrozumiała. Śledzenie kolejnych prób pozytywnego ugruntowania pojęcia godności, najpierw stoickich, później chrześcijańskich, nie daje jednak w tych kwestiach jasnych odpowiedzi. W tradycji filozoficznej bardzo trudno znaleźć właściwe miejsce dla zawłaszczającej, krzywdzącej mocy. Sprowadzanie jej do siły atakującej to, co się jej opiera, albo do grzechu, czyli skutku, jaki moc pozostawia w tym, kto ją stosuje, nie daje wyjaśnienia tego osobliwego napięcia między podmiotami, które zamienia się w relację przemocy (Piłat, 2014).

Naruszenie godności dziecka jako skutek stosowania przemocy seksualnej

Przemoc wobec dzieci to z całą pewnością patologia społeczna i bez względu na kulturowe oraz normatywne konteksty ma charakter zachowań destruktywnych. Bez względu na poglądy religijne, tradycje, ustrój społeczny, ekonomiczny czy poziom rozwoju technologicznego przeważająca większość społeczności na świecie zdecydowanie uznaje jakiegokolwiek nadużycia seksualne wobec dzieci za formę przemocy i za zachowanie o charakterze patologicznym. Jest ono powszechnie potępiane i wiąże się z nim konsekwencje odpowiedzialności prawnokarnej. Nadużycia seksualne wobec dzieci występują od dawna, ale dopiero stosunkowo niedawno zaprzestano traktować je jako temat tabu. Stały się przedmiotem zainteresowania opinii publicznej, debaty naukowej, opracowań, publikacji i reportaży. Jest to na pewno zjawisko bulwersujące społeczeństwo, co powoduje, że wzrasta zainteresowanie nim różnych instytucji: rządowych, samorządowych, organizacji pozarządowych, które w granicach swoich kompetencji podejmują różnorakie działania mające zapobiegać nadużyciom seksualnym wobec dzieci i pomagać już pokrzywdzonym. Co bardzo ważne, wzrost świadomości prawnej i wiktymologicznej społeczeństwa oraz przemiany społeczne ostatnich lat spowodowały, że ofiary przestępstw seksualnych zaczęły zgłaszać tego typu przypadki właściwym organom. Stosunkowo nowym zagrożeniem jest poza tym dynamiczny rozwój nowych technologii, w szczególności internetu (Cyberpedofilia, cyberprostyytucja, grooming. Przemoc seksualna wobec dzieci w Internecie, 2020; Czop, 2013; Szpakowska, 2019).

Pojęcia *przemocy seksualnej wobec dzieci* używa się zamiennie z takimi terminami jak *krzywdzenie seksualne*, *molestowanie*, *wykorzystywanie*, *nadużycie* czy *pedofilia* (Augustik i Fidurska, 2023; Kluczyńska, 2002), a definicje odnoszące się do zjawiska seksualnego wykorzystywania dzieci można podzielić na kliniczne, prawnicze i społeczne. Te pierwsze zostały sformułowane m.in. przez Światową Organizację Zdrowia (*World Health Organization* – WHO). Określono, że wykorzystywanie seksualne dziecka to włączanie dziecka w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody lub na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób lub która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. Według WHO z wykorzystaniem seksualnym mamy do czynienia, gdy aktywność taka wystąpi między dzieckiem a dorosłym lub dzieckiem a innym dzieckiem, jeżeli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności bądź władzy (Dworakowska, 2013; Sajkowska, 2012).

Jeśli chodzi o definiowanie prawnicze, to polski prawodawca nie sformułował definicji wykorzystywania seksualnego dzieci, ponieważ na to pojęcie może się składać wiele zachowań, spenalizowanych odrębnie w kk. Jak podkreśla Sajkowska (2012), brak prawnej definicji tego terminu nie jest zaniedbaniem prawodawcy, gdyż wynika to ze zróżnicowania form i kontekstów aktywności seksualnych z udziałem dziecka oraz penalizacji zachowań seksualnych, których ofiarami są małoletni. Artykuł 200 kk ma na celu ochronę osób małoletnich przed wykorzystaniem ich w celach seksualnych. Jego celem jest także ochrona małoletnich przed demoralizacją i deprawacją. Zachowanie sprawcy tego przestępstwa polega na obcowaniu płciowym z małoletnim poniżej 15 lat lub na dopuszczeniu się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej bądź na doprowadzeniu jej do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania. Przywoływany przepis przewiduje więc szeroki wachlarz zachowań sprawcy czynu. Karalny jest każdy sposób zachowania, który doprowadza do obcowania płciowego czy wykonania innej czynności seksualnej. Z kolei art. 200a kk chroni nieletnich przed wykorzystaniem ich w celach seksualnych. Zachowanie sprawcy polega w tym przypadku na nawiązaniu kontaktu z osobą małoletnią poniżej 15 lat i poprzez wprowadzenie jej w błąd lub wyzyskanie błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji bądź przy użyciu groźby bezprawnej spotkaniu się z nią. Przestępstwem jest ponadto składanie małoletniemu poniżej 15 lat za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej propozycji obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych i zmierzaniu do jej realizacji. Z kolei art. 200b kk ma chronić małoletnich przed nadużyciami seksualnymi. Zachowanie sprawcy w tym przypadku polega na publicznym propagowaniu lub pochwalaniu zachowań o charakterze pedofilskim. Wprowadza on karalność publicznego propagowania lub pochwalania zachowań o charakterze pedofilskim. Artykuł 201 kk ma natomiast na celu ochronę obyczajności ukształtowanej wieloletnią tradycją, przy uwzględnieniu przesłanki natury eugenicznej. Sprawcą kazirodztwa może być bowiem tylko osoba o cechach wskazanych w tym przepisie. Zachowanie sprawcy polega tu na dopuszczeniu się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry. Co istotne, zgoda osób uczestniczących w tym stosunku nie wyłącza odpowiedzialności (Bojarski i in., 2020). Przepis przywołanego art. 200 kk ma chronić dzieci przed nadużyciem seksualnym w stosunku do nich. Nie jest więc przestępstwem z tego artykułu np. stosunek seksualny dwojga 14-latków, chociaż w doktrynie na ten temat prezentowane są odmienne poglądy. Warto zwrócić uwagę na to, że ratyfikowana przez Polskę Konwencja Rady Europy o ochronie

dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (Dz.U. z 2015 r. poz. 608), znana pod nazwą konwencji z Lanzarote zawiera przepis dotyczący tej kwestii. Mianowicie w art. 18 określa najpierw w ust. 1, jakie rodzaje nadużyć seksualnych powinny być ścigane jako przestępstwa, przy czym na czołowym miejscu w ust. 1 lit. a wymienia: „Uczestnictwo w czynnościach seksualnych z udziałem dziecka, które zgodnie z prawem krajowym nie osiągnęło wieku umożliwiającego mu wyrażenie zgody na podejmowanie czynności seksualnych”. Następnie zaś w art. 18 ust. 2 stwierdza: „Celem przepisów ust. 1 lit. a nie jest uregulowanie czynności seksualnych pomiędzy osobami nieletnimi, podejmowanych za ich obopólną zgodą” (Gardocki, 2021). Zostając przy kwestii odpowiedzialności, jeśli przestępstwa seksualnego dopuszcza się członek rodziny dziecka, poza odpowiedzialnością karną z tego tytułu może ponieść odpowiedzialność także na gruncie przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz.U. z 1964 r. Nr 9 poz. 59 ze zm.; krio). Istnieje przecież możliwość ingerencji we władzę rodzicielską, jeżeli przestępstwo seksualne na szkodę małoletniego zostało popełnione przez jednego z rodziców. Ingerencja taka, np. ograniczenie tej władzy, jest zwykle w takich przypadkach uzasadniona i konieczna. Odpowiedzialność karna za dopuszczenie się przestępstw przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego wiąże się oczywiście ze skazaniem sprawcy i orzeczeniem przez sąd stosownej kary, ale trzeba nadmienić, że sąd ma też do dyspozycji środki karne, takie jak np. zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi czy obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu. Doniosłą konsekwencją popełnienia przestępstwa seksualnego na szkodę małoletniego jest poza tym niepodleganie takiego skazania zatarciu, jeśli za przestępstwo orzeczona była bezwarunkowa kara pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, a pokrzywdzonym był małoletni poniżej lat 15 (art. 106a kk). Poza odpowiedzialnością wynikającą z kk oraz krio sprawca może też ponieść odpowiedzialność służbową czy dyscyplinarną (Matthies, 2022; Sajkowska, 2012). Ochronie dzieci przed nadużyciami seksualnymi ma również służyć Ustawa z 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym (Dz.U. z 2020 r. poz. 152, t.j.), która ustanawia jako szczególny środek ochrony Rejestr Sprawców Przestępstw na tle Seksualnym. Ponadto w omawianym kontekście należy wspomnieć o Ustawie z 30 sierpnia 2019 r. o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności

skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej 15 lat (Dz.U. z 2019 r. poz. 1820; Gardocki, 2021).

I wreszcie definiowanie społeczne przemocy seksualnej – nie ma zgodnego stanowiska co do rozmiarów tego zjawiska, chociaż występuje ono w każdym społeczeństwie. Rozbieżności danych wynikają z technik badań klinicznych i empirycznych, ale też z analizy raportów policyjnych oraz akt sądowych (Augustik i Fidurska, 2023).

Skutki przemocy seksualnej są ściśle związane z naruszeniem godności dziecka. Seksualność człowieka to niewątpliwie jedno z podstawowych dóbr człowieka. Poprzez akty przemocy dobro to jest naruszane i niszczone. Rozmiary i ciężar krzywd wobec dzieci są ogromne, a krzywdy te pokazują się w coraz to nowszych sferach życia dorastającego dziecka. Dziecko jest osobą i ma swoją godność, która powinna być szanowana. Przemoc seksualna wobec dziecka uderza w zarówno godność jego osoby, jak i jego niewinność (Stawniak i in., 2017). Trzeba przy tym pamiętać, że konsekwencje wykorzystywania seksualnego, jakie poniesie dziecko, zależą m.in. od takich czynników jak wiek, osobowość, forma i przebieg przemocy seksualnej, więz z rodzicami. Konsekwencje na pewno są poważniejsze, jeśli sprawca był agresywny, brutalny, stosował takie formy przemocy jak np. kontakty analne lub oralne, dziecko było wykorzystywane wielokrotnie, sprawcą była osoba z najbliższej rodziny, dziecko nie miało wsparcia i pomocy, było wiele razy przestuchiwane w obecności wielu obcych osób oraz po zdarzeniu nie uzyskało profesjonalnej pomocy terapeutycznej. Dorośli, którzy w dzieciństwie byli ofiarami wykorzystywania seksualnego, mają ogólnie niższą samoocenę, cechuje ich skłonność do zaburzeń nastroju lub problemów interpersonalnych. Mogą też wystąpić u nich zaburzenia psychotyczne, zaburzenia osobowości, depresja i próby samobójcze. Co ważne, osoby takie nie tylko same są narażone na przemoc seksualną w dorosłości, ale same też często wykazują skłonność do stosowania przemocy wobec innych. Dziecko wykorzystywane seksualnie potrzebuje wszechstronnej pomocy. Z reguły pomocy potrzebuje także rodzina takiego dziecka, w szczególności matka dzieci wykorzystywanych seksualnie (Kluczyńska, 2002).

Charakterystyczne dla ofiar przemocy są stany zagubienia, pustki i poczucia głębokiej samotności. Zmiany w zakresie następstw doświadczonej przez dziecko przemocy dotyczą sfery emocjonalnej, świadomości, postrzegania siebie, postrzegania napastnika, relacji z innymi i systemu wartości. Ofiary przemocy seksualnej nierzadko sięgają po używki lub przyjmują leki psychotropowe w celu uregulowania swojego wewnętrznego stanu emocjonalnego (Biszewska, 2022). Częstość pojawiania się określonych objawów zależy m.in. od etapu rozwojowego, w którym w czasie badania znajduje się dziecko. Jednocześnie możliwe jest wyodrębnienie pewnych

objawów, których występowanie jest częste bez względu na grupę wiekową. Do symptomów tych zalicza się depresję, zespół stresu pourazowego (PTSD), zaburzenia lękowe, zaburzenia związane z nasileniem złości i agresji oraz zaburzone zachowania seksualne. Czynniki warunkujące powstawanie określonych konsekwencji wykorzystania seksualnego dotyczą ofiary (wiek dziecka w momencie ujawnienia doświadczonej krzywdy, płeć, kondycja psychiczna dziecka przed doświadczeniem przemocy), sprawcy (stopień jego bliskości z ofiarą), samego zdarzenia wykorzystania seksualnego (częstość, czas trwania, rodzaj aktywności podejmowany przez sprawcę wobec dziecka) i kontekstu wykorzystania seksualnego (postawa bliskich; Izdebska, 2009). Molestowane dzieci mogą wykorzystywać młodszych i słabszych od siebie – naśladując w kontakcie z nimi to, czego same doświadczyły. Dlatego w sytuacji, gdy dziecko molestuje inne dziecko, należy szukać przyczyny głębiej i dalej – najprawdopodobniej na końcu łańcucha zdarzeń jest dorosły sprawca przemocy seksualnej (Perek, 2021).

Ujawnienie przypadków nadużyć seksualnych wobec dzieci wywołuje też często skrajne i szkodliwe dla ofiar reakcje dorosłych, tj. panikę, przymykanie oczu, tuszowanie sprawy lub robienie sensacji. Dziecko wykorzystywane seksualnie może przechodzić przez cztery sytuacje traumatyzujące: urazogenną seksualizację, zdradę zaufania, stygmatyzację lub oskarżenie i bezsilność. Skutki wykorzystywania seksualnego będą wiązać się z tym, czy dziecko doświadczało wszystkich wskazanych sytuacji traumatyzujących, i z czasem ich trwania (Kmieciak-Baran, 2000). Podkreśla się poza tym, że skutki wykorzystania seksualnego dotyczą głównie dwu obszarów funkcjonowania dziecka, tzn. w relacji z samym sobą i w relacji z innymi. W relacji z samym sobą mogą wykształcić się tendencje do tego, aby siebie negować, krytykować czy też wywierać na siebie presję, aby ukryć swą niedoskonałość i wybrakowanie. W relacji zaś z innymi możliwe jest wykazywanie zachowań agresywnych lub wycofanie i podporządkowanie innym, przez co staje się obiektem przemocy i wykorzystania (Kita, 2015).

Przemoc seksualna wobec dzieci wiąże się z naruszeniem godności osobistej dziecka z tego powodu, że w kontekście życia społecznego szeroko pojęta godność odnosi się do wszystkich sytuacji, w których jednostka żyje i podejmuje działania. Ponadto piśmiennictwo dostarcza także informacji, że dzięki godności możliwy jest optymalny rozwój. Należy mieć na uwadze to, że na drugim biegunie wskazuje się pomniejszenie godności człowieka na skutek przemocy, na ogół prowadzące w konsekwencji do niedowartościowania, rezygnacji z reprezentowanych przez siebie norm, zniewolenia, a nawet możliwości ograniczania własnych potrzeb (Wróbel, 2020).

Instytucja przedawnienia w prawie karnym a przestępstwa na tle seksualnym wobec małoletnich w kontekście konwencji stambulskiej

Przedawnienie to instytucja ściśle związana z upływem czasu. W piśmiennictwie wskazuje się, że wprowadzenie instytucji przedawnienia karalności do polskiego systemu prawnego jest wyborem ustawodawcy wykraczającym poza standardy konstytucyjne, bowiem dysponuje on tutaj dużą swobodą w zakresie zarówno określania długości terminów przedawnienia poszczególnych kategorii przestępstw, jak i ustanawiania konkretnych przyczyn uzasadniających spoczywanie (zawieszenie) biegu takiego terminu. Instytucja ta jest zakotwiczona w przepisach prawa karnego zarówno materialnego, jak i procesowego. Jej pewnego rodzaju cechy procesowe przejawiają się m.in. w tym, że na bieg terminów przedawnienia karalności wpływają określone czynności podejmowane przez upoważnione do tego organy. Z punktu widzenia prawa materialnego przedawnienie uchyla karalność czynu zabronionego popełnionego przez sprawcę, jednak nie odbiera mu charakteru przestępstwa. Istotnym polem oddziaływania tej instytucji jest również prawo karne wykonawcze (Brózek, 2021).

Celem lepszej ochrony dóbr osób małoletnich naruszanych w drodze przestępstw, wprowadzono do kk specjalny przepis art. 101 § 4 dotyczący przedawnienia karalności przestępstw popełnianych na szkodę osób małoletnich, tj. takich, które w chwili ich pokrzywdzenia nie miały ukończonych 18 lat. Pierwsza taka szczególna regulacja pojawiła się w 2008 r. (Dz.U. z 2008 r. Nr 214 poz. 1344) w związku z koniecznością implementacji do polskiego porządku prawnego decyzji ramowej Rady UE 2004/68/WSiSW z 22 grudnia 2003 r. o zwalczaniu seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej. Gwarantowała ona wydłużenie terminów karalności przestępstw (czyli możliwości ich ścigania i wyrokowania w sprawie) z grupy seksualnych lub skierowanych przeciwko obyczajności popełnionych na szkodę osoby małoletniej na wypadek, gdyby na podstawie przepisów ogólnych (tj. art. 101 § 1 i 3 kk) przedawnienie ich karalności miało nastąpić wcześniej zanim małoletni zdobędzie pełną świadomość swojego pokrzywdzenia i będzie miał samodzielną oraz całkiem swobodną możliwość decydowania o tym, czy zawiadomić o popełnionym na nim przestępstwie i domagać się ukarania sprawcy. W dodanym z mocy tej noweli przepisie art. 101 § 4 kk postanowiono, że w przypadku gdy pokrzywdzonym jednym z wymienionych typów przestępstw jest małoletni – przedawnienie ich karalności nie może nastąpić przed upływem 5 lat od ukończenia przez pokrzywdzonego 18 lat (Konarska-Wrzosek, 2018). Nadmienimy, że przedmiotowa

decyzja ramowa Rady w art. 8 ust. 6 zobowiązuje państwa członkowskie do umożliwienia ścigania przynajmniej najpoważniejszych przestępstw w niej określonych po uzyskaniu przez pokrzywdzone dziecko pełnoletniości. Jak podkreślono w uzasadnieniu nowelizacji, prawodawca europejski zmierzał do umożliwienia osobom pokrzywdzonym w dzieciństwie przestępstwem seksualnym ujawnienia popełnienia tego przestępstwa oraz zainicjowania przeprowadzenia postępowania karnego w tej sprawie już po uzyskaniu pełnoletniości, a zatem w pełni świadomie i niezależnie od ewentualnej presji ze strony najbliższych. Przy braku wspomnianej zmiany w prawie polskim mogłoby to być wykluczone lub ograniczone właśnie ze względu na okres przedawnienia (Trocha, 2010). A przecież niejednokrotnie pokrzywdzony mieszka jeszcze ze sprawcą oraz jest od niego uzależniony materialnie i psychicznie. W praktyce oznacza to niemożność przeciwstawienia się sprawcy i ochrony własnych podstawowych praw. Ponadto, aby wymiar sprawiedliwości miał czas na reakcję, decyzja o ujawnieniu popełnienia przestępstwa powinna być podjęta z odpowiednim wyprzedzeniem, co w praktyce wielu ofiarom utrudnia dochodzenie sprawiedliwości (*Zmiany w przedawnieniu przestępstw seksualnych wobec dzieci*, 2014). W przedmiocie dopuszczalności wstecznego wydłużania terminów przedawnienia karalności w zakresie zgodności takiego zabiegu z przepisami Konstytucji RP wypowiedzieli się w tym czasie przedstawiciele doktryny prawa karnego oraz Trybunał Konstytucyjny. W świetle przedstawianych w tej kwestii poglądów pojawiły się i takie, wedle których nie budzi zasadniczych wątpliwości dopuszczalność tego rodzaju zmian legislacyjnych, ale tylko w zakresie czynów, które nie uległy przedawnieniu przed wydłużeniem jego terminów. Sprawcy przestępstwa nie przysługuje zatem prawo podmiotowe do przedawnienia karalności. W stosunku do przestępstw, których karalność ustała przed wprowadzeniem wydłużonych terminów przedawnienia, należy jednak uznać, że z uwagi na zasadę ochrony zaufania do stabilności prawa wykluczone jest uchylenie skutków przedawnienia i ponowne wprowadzenie ich karalności (Konieczny, 2011).

W wyniku kolejnej nowelizacji kk z 4 kwietnia 2014 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 538) jeszcze bardziej wydłużono termin przedawnienia karalności przestępstw seksualnych lub przeciwko obyczajności popełnionych na szkodę małoletniego, stanowiąc w art. 101 § 4 kk, że przedawnienie ich karalności nie może nastąpić przed ukończeniem przez takiego pokrzywdzonego 30 r.ż. Ochronę cennych dóbr osób małoletnich wzmocniono kolejną nowelizacją przepisu art. 101 § 4 kk dokonaną ustawą z 20 lutego 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 396). Otóż, stanowiąc nadal, że upływ okresu przedawnienia karalności nie może nastąpić przed ukończeniem 30 r.ż. przez osobę małoletnią w czasie popełnienia na jej szkodę przestępstwa, rozszerzono

katalog przestępstw, których to będzie dotyczyć o wszystkie poważniejsze występki przeciwko życiu i zdrowiu popełnione na szkodę małoletniego, tj. takie, przy których zagrożenie karą przekracza 5 lat pozbawienia wolności. Wydłużeniem terminów przedawnienia objęto tylko występki przeciwko życiu i zdrowiu popełnione na szkodę osoby małoletniej, gdyż czyny od nich poważniejsze w postaci zbrodni mają bardzo długie terminy przedawnienia ich karalności (co do zasady 20 lat, a w przypadku zbrodni zabójstwa, nawet tylko usiłowanej, 30 lat, licząc od czasu ich popełnienia – art. 101 § 1 pkt 1 i 2 kk), w związku z czym nie było potrzeby wydłużania tych terminów (Konarska-Wrzosek, 2018).

W Projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (UD 297) zaproponowano m.in. zmiany w przepisach kk, których celem jest zapewnienie zgodności polskich regulacji z ratyfikowaną przez Polskę konwencją stambulską. Jest ona obszernym dokumentem, na który składa się 81 artykułów poprzedzonych rozbudowaną preambułą oraz uzupełnionych załącznikiem regulującym zakres przywilejów i immunitetów członków mechanizmu monitorującego, tj. GREVIO. Na tle wielu innych umów z zakresu praw człowieka z pewnością wyróżnia ją daleko idąca szczegółowość. Konwencja stambulska składa się z 12 rozdziałów (Burek i Sekowska-Kozłowska, 2020). O ile głównym jej beneficjentem są kobiety – faktyczne (zwalczanie i karanie) lub potencjalne (zapobieganie) ofiary przemocy, w tym przemocy domowej, „która dotyka kobiety w nieproporcjonalnie większym stopniu” (art. 2 ust. 1), o tyle jednak w przypadku przemocy domowej „strony zachęca się do stosowania niniejszej konwencji do wszystkich ofiar przemocy domowej” (art. 2 ust. 2; Burek, 2021). W uzasadnieniu projektodawca wskazał, że na mocy Ustawy z dnia 20 stycznia 2020 r. o zmianie zakresu obowiązywania Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 149), wyrażono zgodę na dokonanie przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zmiany zakresu obowiązywania tej konwencji m.in. przez wycofanie zastrzeżenia złożonego na podstawie art. 78 ust. 2 tiret 4 konwencji, a odnoszącego się do artykułu 58 konwencji. Zgodnie z art. 58 konwencji, przy uwzględnieniu jej art. 78 ust. 2 tiret 4, strony mają zapewnić, aby termin przedawnienia wszczęcia postępowania w związku z popełnieniem przestępstw określonych zgodnie z art. 37 (wymuszone małżeństwo), art. 38 (genitalne okaleczenie kobiet) i art. 39 (wymuszona aborcja i wymuszona sterylizacja) konwencji był wystarczający i współmierny do wagi danego przestępstwa, umożliwiając skuteczne wszczęcie ścigania po osiągnięciu przez ofiarę pełnoletności. Wymagany przez konwencję stambulską „termin umożliwiający skuteczne wszczęcie ścigania po osiągnięciu przez ofiarę pełnoletności” nie został

określony liczbowo. W raporcie wyjaśniającym przy art. 58 konwencji wskazano jedynie, że:

Przepis ten stanowi, że okres przedawnienia wszczęcia postępowania sądowego jest wystarczająco długi, aby umożliwić skuteczne wszczęcie postępowania karnego po osiągnięciu przez ofiarę pełnoletności. Obowiązek ten zatem odnosi się wyłącznie do pokrzywdzonych dzieci, które często z różnych powodów nie są w stanie zgłosić popełnionych wobec nich przestępstw przed osiągnięciem pełnoletności [...].

Wyrażenie *termin wystarczający, umożliwiający skuteczne wszczęcie ścigania* oznacza, że po pierwsze dzieci te osiągną pełnoletność, muszą mieć wystarczająco dużo czasu na przezwyciężenie traumy, co umożliwi im złożenie skargi, po drugie organy ścigania muszą mieć możliwość wniesienia oskarżenia za dane przestępstwa (Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw [UD 297], s. 39–40).

Biorąc pod uwagę standardy wynikające z konwencji stambulskiej, propozycję podwyższenia okresu przedawnienia do 40 lat należy ocenić pozytywnie. W braku szczególnych kryteriów projektodawca uznał, że jako standard ustalony dla warunków polskich należy traktować pułap wiekowy przyjęty już w art. 101 § 4 kk na potrzeby niektórych przestępstw popełnionych na szkodę osób małoletnich. Obecnie wynosi on 30 lat, przewidziano jego podwyższenie do 40 lat. Zgodnie z konwencją stambulską ukształtowanie okresu przedawnienia jest możliwe dopiero po uprzednim stwierdzeniu, że w kk są penalizowane czyny zabronione odpowiadające w pełni przestępstwom przymusowych małżeństw, okaleczenia żeńskich narządów płciowych, przymusowej aborcji i sterylizacji. Jest to bardzo ważna zmiana, gdyż trzeba mieć na uwadze, że przestępstwa wobec małoletnich, zwłaszcza te na tle przemocy seksualnej, ulegają obecnie przedawnieniu zanim osoba małoletnia poradzi sobie z traumą, której źródło tkwi w przemocy (Chełstowska i Niżyńska, 2018). Mając na uwadze wyjaśnienia zawarte w uzasadnieniu do przedmiotowego projektu, zaproponowano nowy typ przestępstwa w art. 191b kk, który zawiera znamiona całego przestępstwa z art. 37 konwencji stambulskiej. Przestępstwu przymusowej aborcji z art. 39 pkt a konwencji stambulskiej odpowiada przestępstwo z art. 153 kk. Należy ono do kategorii przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, jest zagrożone karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8, zaś w postaci kwalifikowanej od roku do lat 10. Na obecnym etapie wchodzi w zakres dyspozycji art. 101 § 4 pkt 1 kk i przewiduje termin przedawnienia karalności zgodnie z konwencją stambulską. Zaś przestępstwu przymusowej sterylizacji z art. 39b konwencji odpowiada przestępstwo z art. 156 § 1 pkt 1 kk, które nie spełnia wymogu konwencji, jeśli chodzi o okres

przedawnienia, gdy jest popełnione na szkodę osoby małoletniej. Przepis z art. 156 § 1 pkt 1 i 2 kk od 13 lipca 2017 r. jest zbrodnią, w związku z czym przedawnia się po upływie 20 lat. Jako zbrodnie art. 156 § 1 pkt 1 i 2 kk nie wchodzi w zakres art. 101 § 4 kk, bo ten dotyczy tylko występków. W konsekwencji także projektowany pkt 3 art. 156 § 1 kk nie będzie objęty tym przepisem. Okres 20 lat jest zbyt krótki dla pokrzywdzonych młodszych niż 10 lat, bowiem przedawnienie nastąpi przed ukończeniem przez nich 30 lat. Nadmienimy, że przedłużenie okresu przedawnienia przestępstw z art. 156 § 1 kk jest projektowane ustawą UD281 (druk sejmowy 2024; Sejm RP, 2022). Odnośnie do przestępstw z art. 156a i 191b kk w ostatnim etapie dostosowywania prawa krajowego do wymogów konwencji stambulskiej projektodawca dodał w art. 101 w § 4 pkt 3 kk, który dotyczy przedawnienia karalności tych czynów zabronionych (Sejm RP, 2022).

Należy również wspomnieć, że 14 marca 2023 r. weszła w życie Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600), która zgodnie z założeniami Ministra Sprawiedliwości, jednocześnie autora nowelizacji, wzmacnia ochronę prawnokarną przed najcięższymi kategoriami przestępstw przez zaostrzenie odpowiedzialności karnej zwłaszcza wobec sprawców przestępstw przeciwko życiu, zdrowiu i wolności seksualnej. Zmieniony kk wprowadza nowe zasady dotyczące przedawnienia (wydłużenie do 40 lat) i zniesienie przedawnienia w przypadku zgwałcenia dziecka ze szczególnym okrucieństwem. Do tej pory reguła dotycząca przestępstw nieulegających przedawnieniu była stosowana wyłącznie do zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych oraz wybranych typów umyślnych przestępstw popełnionych przez funkcjonariuszy publicznych w związku z wykonywaną funkcją. W uzasadnieniu do projektu przedmiotowej ustawy zaproponowano wydłużyć okres przedawnienia zbrodni zabójstwa z 30 do 40 lat (art. 101 § 1 pkt 1 kk). Artykuł 101 § 1 kk różnicuje okresy przedawnienia karalności w zależności od wagi przestępstwa (zgeneralizowanej oceny jego społecznej szkodliwości). Najdłuższy jest okres przedawnienia karalności zbrodni zabójstwa, które jest niewątpliwie najcięższym przestępstwem o charakterze kryminalnym. Długość okresów przedawnienia zależy od określonej aksjologii polityki karnej państwa i może się zmieniać w czasie. Zaakcentowano, że przedawnienie nie jest konstytucyjnie chronionym prawem obywatela, a wydłużenie jego terminów w trakcie biegu przedawnienia czynu nie narusza norm konstytucyjnych, a w szczególności art. 2 i 42 Konstytucji RP. Obywatel ma prawo oczekiwać, że będzie podlegał odpowiedzialności karnej na zasadach określonych w art. 42 ust. 1 Konstytucji, lecz nie może jednocześnie oczekiwać korzyści, które mogłyby dla niego wynikać w związku z naruszeniem prawa ze względu na taką,

a nie inną politykę karną, bo ta może podlegać modyfikacjom. Inne podejście do instytucji przedawnienia prowadziłoby do premiowania tych przestępców, którzy wytrwale podejmują działania zmierzające do uniknięcia odpowiedzialności karnej.

Projekt wyłącza przedawnienie karalności oraz przedawnienie wykonania kary w odniesieniu do:

- przestępstw określonych w art. 197 § 4 lub 5 kk popełnionych na szkodę małoletniego poniżej 15 lat;
- przestępstw określonych w art. 148 § 2 pkt 2 lub § 3 kk popełnionych w związku ze zgwałceniem małoletniego poniżej 15 lat lub w związku ze zgwałceniem ze szczególnym okrucieństwem;
- przestępstw określonych w art. 197 § 4 lub 5 kk, jeżeli sprawca działał ze szczególnym okrucieństwem;
- przestępstwa określonego w art. 156 § 1 i 197 § 4 kk w związku z art. 11 § 2 kk, czyli jeżeli sprawca zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem lub zgwałcenia małoletniego poniżej lat 15 umyślnie spowodował ciężki uszczerbek na zdrowiu (Sejm RP, 2022).

Zakończenie

W wyniku przeprowadzonych rozważań formułujemy następujące wnioski.

Po pierwsze godność człowieka jest ogólną wartością konstytucyjną, która stanowi źródło, fundament i zasadę całego porządku konstytucyjnego. Pozostałe zasady systemu prawa muszą być interpretowane na tle zasady godności. Godności nie należy łączyć z wiekiem człowieka. Wynika z tego, że nie można osoby małoletniej pozbawić godności. W związku z tym godność (mimo różnic w zakresie jej definiowania oraz braku możliwości ograniczenia jej tylko i wyłącznie do reguł prawnych) nie tylko może, ale i powinna stanowić kryterium w ochronie osób pokrzywdzonych przemocą seksualną w dzieciństwie. Zwiększenie poszanowania godności osób, które w dzieciństwie doznały przemocy seksualnej, najczęściej ze strony osób bliskich, przyczyni się do minimalizacji skutków wtórnej traumatyzacji.

Po drugie, pamiętając, że zgodnie z prawem konstytucyjnym obowiązek poszanowania godności oznacza nakaz podjęcia działań, głównie w dziedzinie stanowienia prawa, zmiany w zakresie ewolucji instytucji przedawnienia należy ocenić pozytywnie, zwracając uwagę w szczególności na projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (UD 297). Projekt dostosowuje obowiązujące prawo do wymogów Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej

w Stambule dnia 11 maja 2011 r. Zaproponowane zmiany są związane z wycofaniem przez Polskę zastrzeżenia do art. 58 konwencji stambulskiej, którego przedmiot stanowi instytucja przedawnienia. Konwencja stambulska zobowiązuje państwa do wzięcia odpowiedzialności za stworzenie realnego i kompleksowego systemu przeciwdziałania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej.

Po trzecie Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw wprowadziła zaostrzenie kar za przestępstwa o charakterze seksualnym oraz pedofilię, a także zniesienie przedawnienia w przypadku np. zgwałcenia dziecka ze szczególnym okrucieństwem. W związku z tym rozwiązania przyjęte w przedmiotowej ustawie wpisują się również w dyskurs o roli kryterium godnościowego w ochronie osób pokrzywdzonych przemocą seksualną w dzieciństwie.

E-maile autorek: joanna.helios@uwr.edu.pl, wioletta.jedlecka@uwr.edu.pl.

Bibliografia

- Arystoteles. (1988). *Retoryka*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Augustik, M., Fidurska, M. (2023). *Zjawisko seksualnego krzywdzenia dzieci*. <https://www.stowarzyszeniefidesetratio.pl/Presentations0/wykorzystywanie.pdf>
- Banajski, R. (1989). Jak żyć godnie? *Oświata i Wychowanie*, 8, 29–41.
- Biszewska, J. (2019, 16 maja). *Przemoc seksualna wobec dzieci to nie tylko akt seksualny. Czy można rozpoznać, że dziecko jest ofiarą?* edziecko.pl. <https://www.edziecko.pl/rodzice/7,79318,24787456,przemoc-seksualna-wobec-dzieci-to-nie-tylko-akt-seksualny-czy.html>
- Błachut, M. (2005). *Postulat neutralności moralnej prawa a konstytucyjna zasada równości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Bojarski, M., Giezek, J., Sienkiewicz, Z. (2020). *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*. Wolters Kluwer Polska.
- Bronk, A. (2010). Kategorie godności człowieka. *Annales UMCS*, XXXV(1), 77–96.
- Brózek, P. (2021). O przedawnieniu karalności w polskim prawie karnym słów kilka. *Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, 2, 42–58.
- Brzozowski, W., Krzywoń, A., Wiącek, M. (2021). *Prawa człowieka*. Wolters Kluwer Polska.
- Burek, W. (2021). Grupa ekspertów ds. przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej – GREVIO. W: K. Gałka, E. H. Morawska (red.), *Pozasądowe mechanizmy praw człowieka i podstawowych wolności Rady Europy* (s. 273 – 308). Wydawnictwo EPISTEME.
- Burek, W., Sękowska-Kozłowska, K. (2020). Pięć lat obowiązywania Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej w Polsce: stan gry. *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego*, XVIII, 245–270. <http://dx.doi.org/10.26106/438f-sv51>
- Chełstowska, A., Niżyńska, A. (2018). Społeczeństwo bez przemocy. Czy umiemy się zmienić? *Znak*, 6, 24–29.
- Cyberpedofilia, cyberprostyucja, grooming. *Przemoc seksualna wobec dzieci w Internecie*. (2020, 15 grudnia). Uzależnienia behawioralne. <https://www.uzaleznieniabehawioralne.pl/sieciholizm/cyberpedofilia-cyberprostyucja-grooming-przemoc-seksualna-wobec-dzieci-w-internecie/>
- Czop, A. (2013). Przemoc seksualna wobec dzieci oraz programy prewencyjne realizowane w Polsce. *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje*, 14, 48–59.

- Dangel, T. (2006). Godność dziecka – refleksja lekarza. *Zeszyty Sekcji Psychologii Klinicznej Dziecka*, 4, 15–21.
- Dworakowska, J. (2016). Przemoc seksualna wobec dziecka w opiniach pracowników służb społecznych. Komunikat z badań. *Roczniki Teologiczne*, LXIII(1), 103–120. <http://dx.doi.org/10.18290/rt.2016.63.1-7>.
- Gardocki, L. (2021). *Prawo karne*. C.H. Beck.
- Izdebska, A. (2009). Konsekwencje przemocy seksualnej wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 8(4), 37–55.
- Jankowski, H. (1982). Godność. *Oświata i Wychowanie*, 12, B–11.
- Jedlecka, W. (2013). Godność człowieka jako podstawa aksjologiczna porządku prawa Unii Europejskiej. W: A. Bator, M. Jabłoński, M. Maciejewski, K. Wójtowicz (red.), *Współczesne koncepcje ochrony wolności i praw podstawowych* (s. 167–177). Wydawnictwo E-monografie WPAiE Uniwersytetu Wrocławskiego
- Kant, I. (2001). *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg. Wydawnictwo Antyk.
- Kita, S. (2015). Diagnostyka i praca z dziećmi dotkniętymi przemocą seksualną. *Przegląd Pedagogiczny*, 1, 197–208. <https://doi.org/10.34767/PP.2015.01.16>
- Kluczyńska, S. (2002). Przemoc seksualna wobec dzieci. *Niebieska Linia*, 3. <https://psychologia.edu.pl/czytelnia/59-niebieska-linia/464-przemoc-seksualna-wobec-dzieci.html>
- Kmieciak-Baran, K. (2000). *Młodość i przemoc. Mechanizmy socjologiczno-psychologiczne*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kojder, A. (1995). *Godność i siła prawa*. Wydawnictwo Oficyna Naukowa.
- Konarska-Wrzosek, V. (2018). Prawo a dziecko. *Social Studies: Theory and Practice*, 5(2), 33–45.
- Konieczny, J. (2011). W kwestii przedawnienia karalności – uwagi na tle art. 101 § 4 K.K. *Palestra*, 9–10, 92–98.
- Kotarbiński, T. (1987). *Pisma etyczne*. Wydawnictwo Ossolineum.
- Kowalczyk, M., Łącka, T. (2011). Przemoc i jej mechanizmy w związkach partnerskich. *Pedagogia Christiana*, 1(27), 229–242.
- Krzywdziński, J. (2022). *Kara bezwzględnie dożywotniego pozbawienia wolności jako kara eliminacyjna w perspektywie filozoficznej i godnościowej* [praca magisterska napisana pod kierunkiem dr hab. Joanny Helios prof. UW]. Uniwersytet Wrocławski.
- Mariański, J. (2016). *Godność ludzka jako wartość społeczno-moralna: mit czy rzeczywistość? Studium interdyscyplinarne*. Wydawnictwo Adam Marszałek.

- Matthies, K. (2022). *Przemoc seksualna wobec dzieci – Niemcy zaostrzają przepisy*. <https://www.adwokatniemcy.net/przemoc-seksualna-wobec-dzieci-niemcy-zastrzaja-przepisy/>
- Novak, M. (1998). Godność człowieka, wolność osoby. *Przegląd Powszechny*, 1, 20–34.
- Ossowska, M. (1970). *Normy moralne. Próba systematyzacji*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Perek, N. (2021, 6 grudnia). *Przemoc seksualna wobec dzieci. Po czym ją poznać, jakie są jej skutki?* *Epedagogika.pl*. <https://epedagogika.pl/top-tematy/przemoc-seksualna-wobec-dzieci.-po-czym-ja-poznac-jakie-sa-jej-skutki-5609.html>.
- Piluś, H. (1989). O godności człowieka jako osoby. *Studia Filozoficzne*, 7–8, 158–169.
- Piłat, R. (2014). Przemoc jako problem filozoficzny. *Ethos*, 2(106), 149–165.
- Sajkowska, M. (2012). *Wykorzystywanie seksualne dzieci. Ustalenia terminologiczne, skala zjawiska, oblicza problemu społecznego*. <https://prototo.pl/wp-content/uploads/2012/12/wykorzystywanie-seksualne-dziecka-Sajkowska.pdf>
- Sejm RP. (2022). *Druk nr 2024. Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*. <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2024>
- Stawniak, H., Jarząbek-Bielecka, G., Bielecka-Gąszcz, A. (2017). Przemoc seksualna wobec małoletnich i ich ochrona prawno – etyczna i kanoniczna. *Prawo Kanoniczne*, 2(60), 139–172.
- Szpakowska, A. (2019). Przemoc seksualna wobec dzieci w cyberprzestrzeni. *Parezja*, 2, 65–76. <https://10.15290/parezja.2019.12.05>
- Środa, M. (1993). *Idea godności w kulturze i etyce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Trocha, O. (2010). Przedawnienie karalności przestępstw seksualnych popełnionych na szkodę małoletniego. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 9(4), 47–52.
- Urbanik, E. J. (2011). Godność jako „tarcza” przeciw przemocy. *Niebieska Linia*, 2/73, 16–20.
- Wojakowska, M., Parada, M. (2019). Przemoc w rodzinie – kryzys autorytetu czy nieskuteczne kształtowanie bezpieczeństwa społeczności lokalnych. *Zeszyty Naukowe SGSP*, 69(1), 93–109.
- Wojciechowski, B. (2009). *Interkulturowe prawo karne. Filozoficzne podstawy karania w wielokulturowych społeczeństwach demokratycznych*. Wydawnictwo Adam Marszałek.

- Wojewoda, M. (2021). Przemoc – perspektywa podmiotowa i instytucjonalna. w: P. Świerszcz (red.), *Etyka polityczna* (s. 265–284). Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- Wojtyczek, K. (2001). Ochrona godności człowieka, wolności i równości przy pomocy skargi konstytucyjnej w polskim systemie prawnym. W: K. Complak (red.), *Godność człowieka jako kategoria prawa (opracowania i materiały)* (s. 189–220). Wydawnictwo Uniwersytet Wrocławski.
- Wróbel, K. (2020). Język jako narzędzie przemocy psychicznej. *Kwartalnik Naukowy Fides*, 2(42), 331–445.
- Zajadło, J. (1989). Godność człowieka w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 51(2), 104–109.
- Zmiany w przedawnieniu przestępstw seksualnych wobec dzieci. (2014, 1 sierpnia). Infor.pl. <https://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/postepowanie-karne/322681,-Zmiany-w-przedawnieniu-przestepstw-seksualnych-wobec-dzieci.html>

The criterion of dignity in the protection of victims of sexual violence in childhood – a few remarks on the basis of the statute of limitations

Personal dignity or a sense of dignity becomes important in particular when a person is in a situation of danger, in the face of violence, fear, incapacitation, treatment as an object or means. Dignity is most easily recognized when it is threatened as a value in various social situations.

The aim of this essay is to try to answer the question whether dignity can be a criterion for the protection of people who were victims of sexual violence in childhood? In view of the above, the authors point to: firstly, the concept of dignity, noting that the term dignity has many meanings; secondly, violation of the child's dignity as a result of the use of sexual violence; thirdly, the institution of limitation in criminal law, with reference to the arguments raised in the social and legislative debate regarding the fulfillment of the obligation to adapt the provisions of the Criminal Code to the Istanbul Convention – in order to ensure compliance with the convention standards in the field of limitation periods for crimes committed to the detriment of minors, which requires the introduction new type of crime.

KEYWORDS

DIGNITY, SEXUAL VIOLENCE, STATUTE OF LIMITATIONS, ISTANBUL CONVENTION

Cytowanie:

Helios, J., Jedlecka, W. (2023). Kryterium godnościowe w ochronie pokrzywdzonych przemocą seksualną w dzieciństwie – kilka uwag na kanwie instytucji przedawnienia. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 22(1), 50–74.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI
www.ms.gov.pl

FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości